



Fig. 1. Ballerup, ldre, set fra Sydøst.

K. Uldall 192 2

BALLERUP KIRKE

SMØRUM HERRED

Kirken var ifølge en kalkmalet Indskrift viet til *S. Jacob* (sml. S. 611). Om Patronatsretten i Middelalderen kan intet med Sikkerhed oplyses, idet en ældre Paastand om, at den hørte til Københavns Vor Frue Kirke, næppe kan begrundes nøjere¹. Heller ikke foreligger der noget om, hvorvidt den har ligget til Hovedgaarden i Ballerup, der med hele Byen og vistnok ogsaa Sognet i Middelalderen hørte til Roskilde Bispestols Len, Ballerup². 1566 tilhørte begge Tiender Kronen³, som 1621 udtrykkelig siges at have Jus patronatus⁴. Denne blev 1678 overdraget Overjægermester Yincenz Joachim von Hahn, der 1672 havde oprettet Hjortespring i Herlev Sogn som adelig Sædegaard⁵. 1738 overtog Staten baade denne og Kirken⁶, der overgik til Selveje 1. Oktober 1934.

Ifølge *Sagnet* plejede Bønderne tidligere, naar de Søndag Morgen kom til Kirken, at tage deres Hat af og sige: »God Morgen, S. Jacob«⁷.

Kirken ligger midt i den gamle Bydel paa en svag Højning i det ellers flade Terræn. Kirkegaarden, der er udvidet mod Vest, Sydøst og Nordøst, hegnes mod Øst og Nord af nogenlunde bevaret, sikkert middelalderlig Mur af raa Kamp⁸, mod Syd, hvor store Dele er nedbrudt, af kløvet Kampestensmur

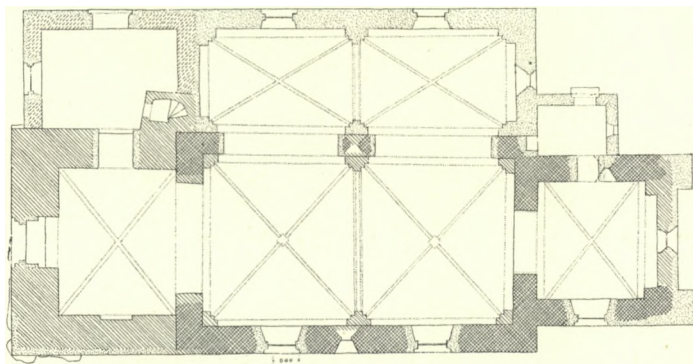


Fig. 2. Ballerup. Plan. 1:300. Maalt af Charles Christensen 1921 (El. M. 1945).

og mod Vest af nyere Mur af gule Sten med fladbuede Blændinger paa Inder- siden; alle Indgange er nye, af Munkesten.

Bygningen bestaar af romansk Kor og Skib, sengotisk Vesttaarn, et Side- skib i Nord fra 1885—86, hvis vestligste Fag ud for Taarnet er indrettet til Vaabenhus, samt paa Korets Nordside et lille Sakristi fra samme Tid. Orien- teringen har svag, sydlig Afvigelse.

Den *romanske Kirke*, der muligvis har haft †*Apsis* (sml. S. 605), er opført af *groft kvaderbehandlede Kampesten* af stærkt varierende Størrelse, oftest kun kløvede og raat firhugne, ved Hjørner og Syddør dog med af banede Flader. *Koret* har bevaret et oprindeligt Nordvindue, sat af Kampesten og nu ud- vendig tilmuret; indvendig, hvor det staar som Blænding, maaler det o. 123 x 83 cm og i Lysningen o. 63 x 21 cm. I *Skibet*, hvis Murhøjde over mo- derne Brolægning er o. 5,45 m, er der kun bevaret den øvre Del af et enkelt Vindue midt paa Nordvæggen; i dets kun 27 cm brede Lysning er der Aftryk af en Træramme. At dømme efter Placeringen har hver Langmur snarest haft tre Vinduer. Af Dørene spores den søndre som to Lodfuger under det vestligste af de to moderne Vinduer, hver af Karmene sat af to meget store, ret velhugne Granitkvadre; Norddøren er helt forsvundet.

I det Indre, der oprindeligt har været pudset, staar den høje, runde Triumf- bue nu med tykke Pudslag og retkantede Kragbaand.

Ændringer og Tilføjelser. Over for det bevarede Nordvindue ses i Syd et tilsvarende, der endnu i senromansk Tid er blevet udvidet og ommuret med Munkesten; Vindueslysningen, der har udvendig Glasfals, er nu tilmuret.

Hvælv. Vel o. 1400 er Korets og Skibets Bjælkelofter blevet erstattet med Krydshvælv, eet i Koret og to i Skibet. Ved denne Lejlighed er der mod Ko- rets Østvæg tilvejebragt en Slags Alterniche, idet der mellem to svære Mur-



Fig. 3. Ballerup. Ydre o. 1840 i fransk Opfattelse (fra Paul Gaimard: *Voyages en Scandinavie*, 1838—40. I, pl. 15, dessiné et lith. par A. Mayer).

piller i Østhjørnerne er spændt en Spidsbue. — Mens den nordre af disse Piller er af Munkesten og retkantet, er den søndre af Kamp og Kridt, uregelmæssig, i Plan svagt konkav paa Nordsiden. Sandsynligvis indeholder sidstnævnte Pille Rester af en nedbrudt, oprindelig †Apsis, og Korets Østvæg, der ellers er vanskelig at tidsfæste, maa i saa Fald være samtidig med Overhvelvningen (sml. Kalkmalerier). Korets Østvindue med den usædvanlige indre Smig og Rundbue er af Munkesten. Nord for Vinduet ses en Granitflække, under hvilken der ifølge en Tegning fra 1886 er en 50 cm bred, flad-buet Niche, tilmuret med Munkesten. Korets Hvælv har retkantede Halvstens Ribber, der ligesom de runde Skjoldbuer i Øst og Vest forløber i Væggene. I Skibet er den femsidede profilerede Gjordbue og Skjoldbuerne spidse, Ribberne Kvartstens med nedhængende Topkvadrater og Pillerne dobbeltfalsede uden Kragbaand. Hverken Korets eller Skibets Hvælv, der trods stilistiske Forskelligheder er opført af ensartede Sten, har Overribber.

Det med Skibet jævnbrede *Taarn*, fra o. 1525, paa Syld af meget store Sten, er i betydelig Højde, indtil o. 1 m over Skibets Gesims, opført af raa og kløvet Kamp med tildannede Hjørnekvadere (der sikkert er udflyttet fra Skibets Vesthjørner); Sydvesthjørnet og store Dele af Sydmuren er dog nu skalmuret og ligesom Taarnets øvre Murværk af Munkesten i Munkeskifte.

Taarnrummet, der med en bred Spidsbue staar i Forbindelse med Skibet, har i Vest et fladbuet, falset, muligvis udvidet Vindue, udvendig i spidsbuet Spejl og indvendig anbragt i en dyb, fladbuet Blænding; en mindre Blænding af samme Form ses i Syd, og i Nord er der en ny, fladbuet Dør. Rummet dækkes af et samtidigt Krydshvælv. Trappehuset i Nord, der nu er indbygget i Sideskibets Vestfag og afbrudt i Højde med dettes Loft, har fladbuet Underdør, mod Sædvane anbragt i Vest, Trappe med rund Spindel af Munkesten og Kridt og Loft af udkragede Binderstik. Fra Vaabenhusloftet fører en ny Dør ind til et lille, oprindeligt Forrum (i Murlivet), der ved en fladbuet Aabning staar i Forbindelse med Mellemstokværket. Dette har baade i Nord og Syd en fladbuet Glug, indvendig i dyb, fladbuet Niche, udvendig under spidsbuet Spejl. En oprindelig Dør til Skibets Loft er lukket med moderne Tilmuring. Klokkestokværket har til hvert Verdenshjørne to spidsbuede, udvendig dobbeltfalsede Glamhuller, mellem hvis Stik der er en Rudeblænding, og som flankeres af Cirkelblændinger nær Taarnets Hjørner. Af de sene, etagedelte og omtrent ens Taggavle, der øverst er noget ommurede, har den østre (Fig. 1) nederst en Række Pibebændinger, hvoraf de to yderste er lave, derover følger fire Cirkelblændinger flankeret af Pibebændinger, et Savskifte og øverst en Korsblænding kronet af en Cirkelblænding og til hver Side flankeret af to lavere Pibebændinger; alle Pibebændinger har Hængestave. Begge Gavle afsluttes med elleve Kamtakker. Egetagværket er gammelt, af Dragerstolstype med bladede og tappede Forbindelser.

†*Vaabenhus*. Paa Taarnets Nordside laa der indtil 1885 et sikkert sengotisk Vaabenhus (Fig. 3); det maalte ifølge Synsforretningen 1861 $10\frac{1}{2} \times 7\frac{1}{4}$ Alen udvendig, og da disse Maal næsten dækker det nuværende Vaabenhusfag, er det muligt, at det gotiske Murværk er delvis bevaret i det moderne Sideskib; et Tagspor paa Taarnmuren maa hidrøre fra Vaabenhuset.

Sideskibet er opført 1885 (Arkitekt: J. D. Herholdt) af Munkesten i Munkeskifte. De to østre Fag, som er sat i Forbindelse med det romanske Skib ved to store, spidsbuede Arkader, dækkes af simple Krydshvælv, der kopierer Skibets; Vaabenhusfaget i Vest har fladt Loft. De vældige, kamtakke Blændingsgavle efterligner Taarnets. Et lille, samtidigt Sakristi paa Korets Nordside er sat i Forbindelse med dette ved en fladbuet Dør. Kirkens aabne Sydvinduer svarer ganske til Sideskibets og er fra samme Tid; det rundbuede Østvindue blev 1903 (Synsprotokol) udvendig fornyet af fint tildannede Granitkvadre. Korets Østgavl og de to Støttepiller, der er i Forbandt med Murene, er helt omsatte; 1664 havde Østgavlen tre Piller (Rgsk.).

Kirken staar nu med blanke Mure; de nye Tagværker over Kor og Skib er tækket med henholdsvis Bly og Vingetegl; Taarnet har Skifertag.

Glasmaleriet i det moderne Sideskibs Østvindue udførtes til Koret 1903.



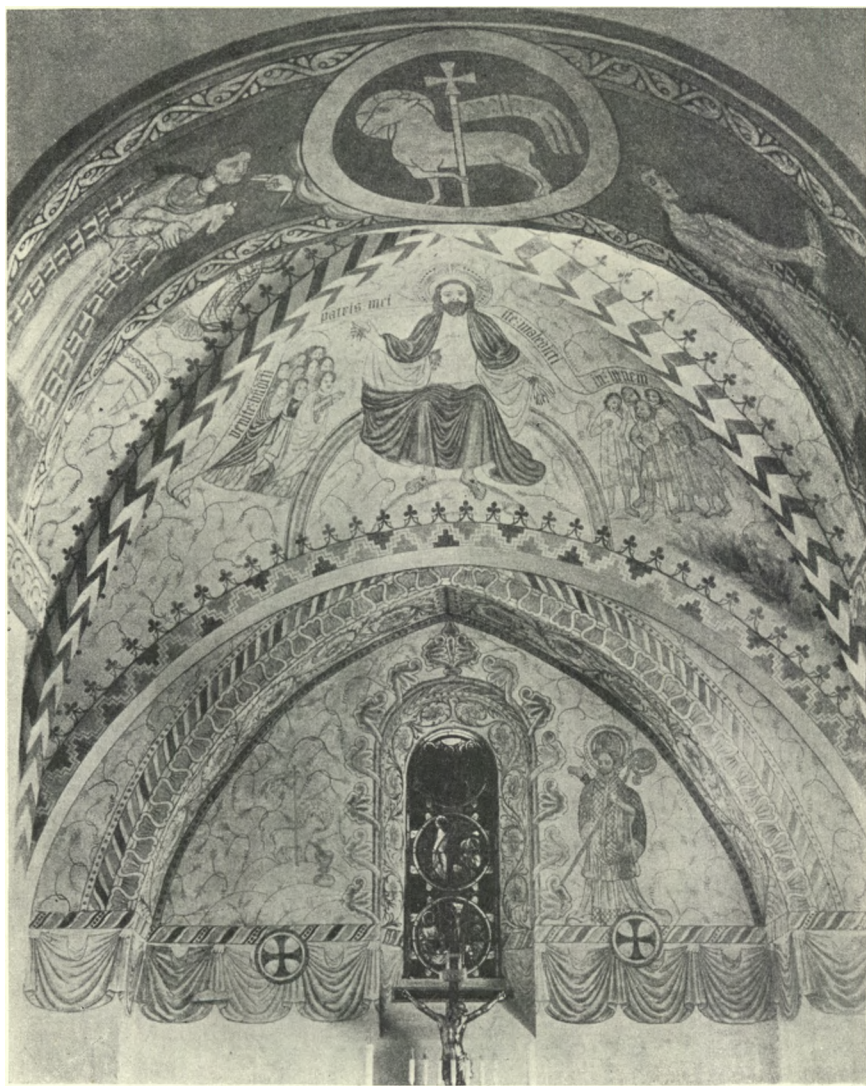
Fig. 4. Ballerup. Indre, set mod Øst.

KALKMALERIER

Ved Tilbygningen af nordre Sideskib afdækkedes der i den gamle Del af Kirken Kalkmalerier fra to forskellige Perioder, unggotiske fra Slutningen af 1200'rne paa Triumfvæggen og Undersiden af Korbuen, gotiske fra Tiden kort før 1450 i Kor og Skib. Malerierne restaureredes, opmaledes og suppleredes 1885—86 af Dekorationsmaler V. Sørensen. 1935—36 fjernedes denne Op-maling, og Billederne rensedes og istandsattes paany af Ole Søndergaard.

De paa *Triumfmurens* Vestside afdækkede Malerier viste Rester af Kristus som Verdensdommer omgivet af en Mandorla og flankeret af to Engle i hvide Klædebon, alt malet paa blaa Bund. Foroven var Fremstillingen af-skaaret af de senere indbyggede Hvælv. Disse Malerier er nu overhvidtede.

Paa *Korbuens Underflade* ses Kains og Abels Ofring (Fig. 6 og 7), et Motiv, der er typisk for Korbuebilleder i jyske romanske Kirker, men som paa Sjælland kun forekommer i Søstrup (Holbæk Amt) og Tyvelse (Præstø Amt) foruden den tidliggotiske Fremstilling her i Ballerup⁹. Kain og Abel staar i knælange Dragter og skindforede Kapper paa hver Side af en Cirkelmedaillon med Gudslammet (sml. Fig. 5). Over Abel ses Herrens velsignende Haand.



Ole Søndergaard 1934

**Fig. 5. Ballerup. Kalkmalerier. Korbue, Korhvælv og Østvæg.
Efter sidste Istandsættelse.**

Langs Buens Kanter løber en hvid Bølgeranke, endnu af romansk Karakter, paa brunrød Bund; brunrød er ogsaa Medaillonens Bundfarve, mens Buefladen ellers er smudsiggrøn. Kragbaandene har en Frise med Halvrosetter.

De senere gotiske Malerier, der tilhører Kongstedgruppen, findes paa Korets og Skibets Hvælv; de tilsvarende Billeder paa Væggene var derimod, bortset fra Korets Øst- og Nordvæg, saa medtagne, at de ikke blev restaureret. Ogsaa en Fremstilling af S. Catharina paa Korbuens Sydvinge er overkalket.

Korhvælvets Østkappe: Kristus som Verdensdommer (Fig. 5), paa Regn-



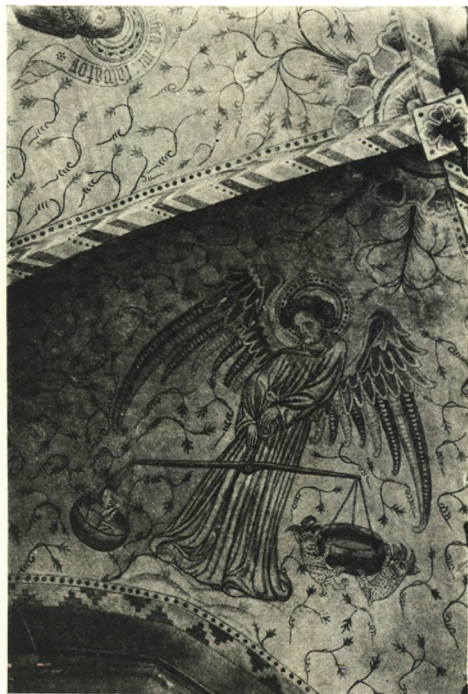
E. M. 1943



E. M. 1943



K. Ildall 1922



K. Uldall 1922

Fig. 6-9. Ballerup. Kalkmalerier. 6-7. Unggotiske paa Ivorbuens Underside (S. 607). 8-9. Sengotiske i Skibets Østhvælv, østkappen (S. 611) og Skibets Vesthvælv, Vestkappen (S. 611).



Ole Søndergaard 1936

Fig. 10. Ballerup. Kalkmaleri i Skibets Vesthvæl, østre Kappe, for sidste Istandsættelse (S. 611).

buen og med Fødderne paa Jordkuglen; fra hans Mund udgaar Baand med Minuskelindskrifter paa Latin: »Kom til mig, I min Faders velsignede« og »Gaa bort fra mig, I forbandede, til den evige Ild« henvisende til flankerende Grupper: de gode Sjæle i lange Klædninger mod Nord og de fordømte i stumpe Kjortler over Helvedes Ild. — *Syd-kappen*: S. Peder med Nøgle og Bog, iført rød Kjortel og blaat Slag. — *Vest-kappen*: Maria med Barnet staaende paa Halvmaanen og omgivet af Solgisel. — *Nord-kappen*: Gud Fader flankeret af to Engle, den ene med Røgelsekar, den anden med Violin, hører sammen med de kun delvis bevarede Billeder paa *Væggen* nedenunder: nederst et døende Menneske, af hvis Øre en Djævel haler Sjælen ud i Skikkelse af et lille, nøgent Barn; herover knæler Maria for Kristus, som atter viser sine saarede Hænder frem for sin Fader. Marias Skriftbaand er meget ufuldstændigt bevaret, idet kun Ordene: »Hune Jesus. . .« (»denne [nl. den døende], Jesus«) er bevaret; Kristus siger (i Oversættelse): »Se Fader, mine Saar, og vis Naade for min Skyld«, og Gud Faders Svar lyder: »Min Søn, jeg giver dig, hvad du beder om, dig vil jeg intet nægte«. Paa Korets *Øst-væg* (Fig. 5), mod Syd, ses en Bisp, og mod Nord Gudslammet, fra hvis Brystsaar Blodet strømmer ned i en Kalk. Vinduet, i hvis Karm der er en spinkel, til Skjoldbuens Dekoration svarende Bølgeranke, flankeres af storbladede Akantusstængler, der ligesom vokser ud af Vinduet. Nedadtil afsluttes Dekorationen af en med flerfarvede Skraabaand omviklet Rundstav, fra hvilken der hænger Draperier i vekslende røde, gule og grønne Kulører.

Skibets Østhvæl indeholder i *Øst-kappen* Kirkens gloriesmykkede Værne-



Ole Søndergaard 193 6

Fig. 11. Ballerup. Kalkmaleri i Skibets Østhvælv, vestre Kappe, for sidste Istandsættelse (S. 611).

helgen, Jakob den Ældre (Fig. 8), iført lang, grøn Kjortel under gult Slag; han bærer Vandringsstav og Bog og har en Ibskal paa den røde, opkrammede Hat. Ved hans venstre Side knæler en bedende Præst eller Munk i rød Kutte, muligvis Præsten, der har ladet Malerierne udføre (sml. ndf.); paa hans Skriftbaand læses: »Bed for os, S. Jakob, Herrens Apostel«, mens Apostelens Skriftbaand siger: »Bed troligt, saa vil jeg altid hjælpe«, alt paa Latin. *Sydkappen*: Ærkeengelen Mikael i grøn Pragtkjortel støder sin Korsstav i Gabet paa en gul Drage. *Vestkappen*: en Pave velsigner fem Helgener (Fig. 11). *Nordkappen*: Maria Magdalene i rød, mønstret Kjortel, grønt Slag og med gult Hovedklæde; hun bærer Bog og Salvekrukke.

Skibets Vesthvælv. Østkappen: Kristus paa Korset mellem Maria og Johannes (Fig. 10). *Sydkappen*: Kristi Daab i Jordan; Kristus nøgen, Johannes iført Kamelhaarsdragt. Paa et Skriftbaand fra Johannes' Mund læses nu et Citat fra Biblia pauperum: »[Ju]stifica me salvator« (»retfærdiggør mig, Frelser«), *Vestkappen*: Sjælevejningen (Fig. 9). Mikael har flerfarvede Vinger og er iført en gul Kjortel med røde Foldelinier; to lodne Smaadjævle prøver paa at tynde den ene Vægtskaal ned. *Nordkappen*: S. Georg og Dragen. Hel-

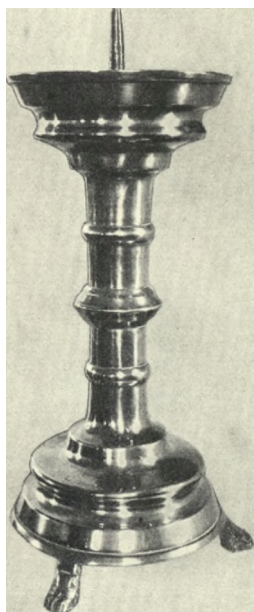


Fig. 12. Ballerup. Alterstage
(S. 613).

genen er iført en Rustning, hvis Skød ikke kan være ældre end 1430'rne. I Baggrunden den knælende Prinsesse.

Paa Skjoldbuens Kant under sidste Billede læses Slutningen af en Minuskelindskrift: » . . . [unacum] testudine a d(omi)no Nicolao Joh(ann)is p(res)b(ite)ro huj(us) eccle(sie) s(anc)[ti] Iacobi«¹⁰ (» . . . sammen med Hvælvingen af Hr. Niels Jensen, Præst ved denne S. Jakobs Kirke«). Præsten Nicolai de Balrop nævnes i en Fortegnelse over Aartider [o: Sjælemesser] fra o. 1440—50. Hans Efterfølger i Embedet nævnes 1453. Hvælvenes Bund er tæt oversaaet med tynde, slyngtraadsagtige Plantedele, Ribber og Skjoldbuer har Siksakbaand i forskellige Farver, Aftrapninger, Baand af skiftende op- og nedadvendte Palmetter osv. (sml. Fig. 8 og 9), og langs Buerne er der malet Rundstave omslynget af fler-

farvede Skraabaand og i Skibet omslynget af Egeløv (sml. Hersted-Vester S. 494). Issepunkterne har Rosetter, i Skibet med skiftende Palmetter i rødt og grønt.

Paa Østsiden af Triumfmuren fandtes 1885 under et tykt Kalklag en Del udvisket Skrift, et Bomærke samt Aarstallet 1525, som atter overkalkedes.

Paa Skibets Nordvæg, i Østfaget, afdækkedes to atter overkalkede Indskrifter fra o. 1615, med Fraktur: » . . . Pedr [An]dersen . . . Kiøbenhaffen och . . . standig . . . rik Agesøn Sognefogit udi Ballrup . . . med den . . . «. I Vestfaget: » . . . och velact Mand Knud Just. . . thil Kiøbenhaffen Slott. Sampt erl. . . [Pe]der Nielsøn Schriff. . .^{X1} iøbenhafin Slott haffue. . . ke herr till Kirken . . . «.

Sideskibets Hvælv fik 1891 en Dekoration i Smag med Hovedskibets.

INVENTAR

Alterbordet, der staar en halv Meter fra Østvæggen, er et moderne Panelværk af Fyr.

†*Alterklæde*, nævnt 1861, af rødt Fløj, hvorpaa med Guldtraad var broderet Frederik 6.s Navnetræk og Aarstallet 1826 (Kaldsbog).

Altartavle, Maleri, Kristus staar op af Graven, signeret: Küchler 1848, i

samtidig, portalagtig Ramme. Tavlen blev 1886 (da Kalkmalerierne blev fremdraget) ophængt paa Skibets Vestvæg, og Alterprydelsen var da et moderne zinkstøbt, forgyldt Krucifiks paa Egetræskors, der nu er anbragt i Sideskibet.

Den tidligere †*Altertavle* fra o. 1580 var en lutheransk Fløj altertavle, formodentlig af Type som Magleby S. 310, en Katekismustavle, der ifølge Præsteindberetningen 1758 indeholdt »de fem Cathecismi Hoved Parter«, baade paa Latin og Dansk, samt: »Kommer til mig, alle I som arbejder« etc. paa Latin. O. 1900 opdagedes den nordre *Fløj i en Svinesti¹², hvorfra den reddedes, restaureredes og anbragtes i Dansk Skolemuseum; herfra er den overgaaet til Nationalmuseet. Fløjen er tværdelt i to Fyldinger, i den øverste staar Fadervor paa Latin med gyldne Versaler, i den nederste det samme paa Dansk med Fraktur. Paa Bagsiden ses et Bomærke og Navnet Aage Pidersen [Herredsfoged i Smørum Hrd. 1577—92], der formodentlig har sørget for Tavlens Anskaffelse. Navnet er ligesom Rammeværket nymalet.

Altersølv. Kalk (Fig. 13) i Empire, 21,5 cm høj, stemplet med Københavns Byvaaben 1801. Den runde Fod, der er uden Fodplade, løber direkte op i den lille, spidsovale Knop; Skaftet herover er rundt, Bægeret stort, lidt udsvajet. Alle Kalkens Dele er ciseleret med stiliserede Blad- og Rankemotiver; Mestermærke for Cort Legan Rasmussen (Olrik 102). Samtidig *Disk* med graveret Cirkelkors. Cylindrisk *Oblatæske*, 9,5 cm i Tvm., med enkle Ornamentter, samtidig med og med samme Stempler som Kalken; under Bunden indprikket: 18 Lod. 1663 anskaffedes en †*Tinflaske* i Stedet for den stjaalne.

Sygekalk (Fig. 13), samtidig med og med samme Stempler og Dekoration som den store Kalk; tilhørende Vinflaske og Oblatgemme. 1662 købtes en liden †*Kalk* og †*Disk* af Tin til at berette de syge med, da den forrige af Fjenden blev borttagen (Rgsk.).

Alterstager (Fig. 12), gotiske, 41,5—42 cm høje, paa tre Potefødder; af de tre Skafringe er den midterste størst, skarp og svagt profileret; de to andre er Rundstave. Fod- og Lyseskaal har skarpe Profiler.



E. M. 1943

Fig. 13. Ballerup. Alter- og Sygekalk 1801 (S. 613).

Et Par * *Bordstager* af Malm fra o. 1625—50, nu i Nationalmuseet, opgives at stamme fra Ballerup Kirke. De er 26 cm høje, profilerede, uden Ornamenten.

Døbefont (Fig. 14), romansk, af skaansk Sandsten, tilhørende Hylliegruppen (sml. Torslunde S. 522); Kummen, 58 cm i Tvm., er dekoreret med to Rækker varierende Palmetter og er forneden firsidet affaset. Lille Midtafløb, der staar i Forbindelse med den rektangulære Udhugning i Fodens ene Side (sml. Afbildningen). Den lille Font er kun 67 cm høj.

To *Daabsfade* af Tin, begge fra nyere Tid. 1) 63 cm i Tvm., med Profilrand. 2) 34 cm i Tvm., i Bunden graveret Christian 9.s kronede Navnetræk og paa Randen »Balderup Kirke 1886«; under Bunden stemplet: Arendal Høy.

Daabskande 1886, med samme Stempel og Graving som Fad Nr. 2.

**Daabskande* fra 1830, af Tin, den i Amtet almindelige Type med Hank af to sammenslyngede Slinger. Paa Laaget graveret: »Ballerup Kirke 1830«, desuden Frederik 6.s kronede Monogram. Kanden købtes 1886 af Nordiska Museet i Stockholm hos Hofkandestøber Arendal Høy¹³.

Prædikestol i Høj-Renaissance fra Begyndelsen af 1600'rne, fra samme Værksted som Maaløv (S. 628). De fire Fag har glatte Rundbueportaler med Profilkapitæler og Fyldingspilastre uden Sokkel og i Buevinklerne smaa Rosetter. Paa Hjørnerne og ved Opgangen staar Hermer (Fig. 15, 17), hvis Overkroppe brat afskæres af de frugtbundtprydende Skafter (Fig. 16), skiftevis Mand og Kvinde, med korslagte Arme. Karakteristisk for Billedskæreren er den Maade, hvorpaa Næseborene skærer sig op i Næsefløjene (sml. Fig. 15). Paa Frisens Hjørnefremspring sidder Englehoveder, paa Postamentets store Ædelstensbosser. Underbaldakinen ender i en Dru eklase. Mod Vinduet sidder en lille Vinge, der foroven ender i Fuglehoved, forneden i en Pote. Den seks-sidede Himmel er samtidig med Stolen, med Due under Loftets ophøjede Midtfelt, hvorfra seks profilerede Revler udstraaler. Paa Frisens Hjørner sidder Knægte med Akantusblad og Tandsnit, derunder smaa Englehoveder af varieret Type og mellem dem Nedhæng med Kassetteværk. Topstykkernes Kartoucher med Jesumonogram krones af Ornamentspir; lignende Spir findes over Hjørnerne.

Stolen staar nu i rensat Eg med sparsomme Lasurfarver og Forgyltning. I Storfelterne moderne Fraktur, i Frisefelterne Luc. 11,28 med Versaler paa Latin, i Postamentfelterne moderne, malet Kassetteværk. Paa Himmelens Frise: Joh. 17,3 med Versaler paa Latin, alt friskmalet. Ifølge Præsteindb. til Hofman var de fire Evangelister (malet) i Storfelterne med Underskrift (dvs. i Postamentfelterne) paa Latin, delvis »af Ælde udslettet«, i Frisefeltet det nu opmalede Skriftsted. »Inden i (sikkert paa et Rygskjold) afmalet Mosen med 2 Tavler hvorpaa staar A B C D og Johannes med et Lam«. Paa Himmelens Frise saas det nu opmalede Skriftsted, og endelig læstes over den for-

svundne Dør: »Dominus illuminatio mea et salus, qvem timebo Ps. XXVII«. Synsforretningen fra 1861 meddeler, at Stolen foruden de fire Evangelister bar Aarstallet 1761 samt Frederik 5.s og Juliane Maries Navnetræk.

Ved Prædikestolen er opsat et Timeglasstativ af Smedejern med Træbalustre og malede Timeglasattrapper af Træ, muligvis helt igennem fornyet.

Stolestaderne er nye. I Nationalmuseet findes (siden 1917) et fra Ballerup stammende *Brædt med to Rundbuefelter over hinanden, i det øvre skaaret den opstandne Kristus, i det nedre Frederik 2.s Navnetræk, F S, sammenslynget, kronet og holdt af Hænder, der udgaar fra Skyer. Rimeligvis en Levning af en Stolestadegavl. Farverne er afætsset, men der er endnu Spor af rødt, blaat og sort.

Skammel af Eg, fra o. 1700, med fire Balusterben, der ved Enderne forbindes af to profilerede Tværstænger, som atter holdes sammen med en snoet Stang. Paa Oversiden et Bladornament. Ved Orgelet.

Lysekronerne er nyere. †*Lysekrone* bar ifølge Præsteindberetningen 1758 Indskriften: »Til Guds Navns Ære og Kirkens Zirat er denne Krone foræret i Balderup Kircke af Jeppe Kielsen og hans Hustrue Anna Biørns Daatter Anno 1677« (sml. Gravsten Nr. 3).

†*Pulpiturer*. 1) Omtalt 1758. Af Indskriften kunde da læses: ». . . Øfrigheds Bevilling paa Kirkens Bekostning er gjort Anno 1612, H. Torben Jensen og Lauridts Aagesen den Tiid. . .«.

2) Nævnt 1861 som anskaffet af nyt for faa Aar siden (Synsforretning).

Maleri paa Lærred fra 1700'rne, o. 75x58 cm, Krucifiksgruppe, i forgyldt Ramme. Nedenunder, paa en sort Tavle, læses gul Fraktur: »Givet til Erindring om sal. Birkeskriver Terkildsen, der døde den 10^d Marts 1791«. Paa Sideskibets Vestvæg.

Klokker. 1) 1643, støbt af Claus van Dam. Versaler over to Barokborter, den øverste af symmetrisk Slyngværk, den nederste med nedadvendte Akantusblade, begge adskilt af et Bælte af Laurbærblade: »Durch das Feuer und Hitze bin ich geflossen, Meister Claves vam Dam hat mich gegossen Anno 1643«. Hankene har skællagte Skiver. Tvm. 105 cm.



E. M. 1943

Fig. 14. Ballerup. Døbefont (S. 614).



E. M. 1943

Fig. 15. Ballerup. Detail fra Prædikestol
(S. 614).



E. M. 1943

Fig. 16. Ballerup. Detail fra Prædikestol
(S. 614).

2) 1837. »Støbt af I. C. og H. Gamst Kiøbenhavn«. Versaler under symmetrisk Akantusblad bort af Baroktype.

†*Klokke*. 1650, støbt af Claus van Dam. »F. 3. Dominus providebit. [Kongens Valgsprog]. Me fecit Claus van Dam Ao. 1650 in Kopenhagen. Soli Deo gloria«. (Præsteindb.).

Gammel *Klokkestol* af Eg til to Klokker.

†*Sejerværk* omtales 1661 (Rgsk.). Paa Urskiven, mod Vest: 1871.

GRAVMINDER

Epitaf (Fig. 18). O. 1799. Holger Halling og Hustru. »Barnlig Kierlighed satte dette Minde over de beste Forældre, Jubellæreren H. H., Sognepræst til Ballerup og Maalew, fød i Taarnbye den 1. August 1718, død i Ballerup den 16. January 1799, og Birgitte Kirstine Mossin, fød i Twersted Præstegaard den 10. Nowbr. 1722, død i Ballerup den 19. July 1794, begge virksomme for Menneskeheden, skiondt daadfulde i Stilhed, agtede af deres Ower-



E. M. 1943

Fig. 17. Ballerup. Detail fra Prædikestol
(S. 614).



Fig. 18. Ballerup. Epitaf over Holger Hal-
ling, død 1799 (S. 616).

mænd« etc. Arbejde i nyklassisk Stil af sort, hvidt og graat Marmor paa Bagklædning af rød Kalksten. Den sorte Indskrifttavle med fordybede Versaler flankeres af hvide, kannelerede Halvsøjler uden Kapitæler, men med Rosetter paa Gesimsfremspring og Baser; den hvide Frise er prydet med en Oliegren, og Postamentet bestaar af et hvidt Marmorstykke med smaa, lodrette Rundstave, flankeret af graat Marmor. Nedhængt er af rød Kalksten, mens Topstykket, der har Cirkelfelt med Slange og kronet af hvid Vase, er af graat Marmor. Paa Triumfmurens Vestside.

Mindetavler. 1) Jørgen Lund Hertel, Sognepræst for Ballerup og Maaløv, født 9. Juli 1764, død 16. Marts 1831. Hvid Marmortavle med fordybet Kursiv, indmuret i Vaabenhusets Østsvæg.

2) Abelone Lovise Mtiller, født Giessing, født 3. Jan. 1823, død 30. Juni 1851. Hvid Marmortavle med fordybede Versaler, sammesteds som Nr. 1.

Gravsten. 1) O. 1653. Karen Hansdaatter, død i Balderup 1. Nov. 1653 i hendes Alders 70. Aar; religiøs Randskrift. I Skibets Gulv (se under Nr. 3).

2) O. 1654. Olle Lauridsøn, død 13. Okt. 1654 i hans Alders 74. Aar, og Hustru Johanne Lauridsdatter, død □ 16□. »Denne Sten hafver jeg Johanne

Lauritsdaatter ladet bekostet ofver min salige Hosbonde oc hører mig oc mine Arfvinger til«. Religiøs Randskrift. I Skibets Gulv (se under Sten Nr. 3).

3) O. 1677. Jep Kjeldsøn, »som boede och døde i Ballerup Anno 1677 den 19. April udi hans Alders 42. Aar«. »Denne Sten hafver Bent Povelsen med sin kiere Hustru Anne Bjørnsdatter ladet bekaaste och hører dem och deris Arfvinger til«. I Skibets Gulv. Nr. 1—3 er nu dækket af paasømmede Tæpper og er derfor gengivet efter ældre Afskrifter.

4) O. 1763. »Forrige Birkeskriver Conrad Hegelund, fød den . . November 1711, død den 20. Martii 1763«. Ølandsk Kalksten, 200x104 cm, med fordybede Versaler. Laa tidligere paa Kirkegaarden, Nord for Skibet, nu inden for søndre Kirkegaardslaage.

5) O. 1816. Provst Jens Ridderman Schøtt, Sognepræst til Ballerup og Maaløv, født 23. Nov. 1755, død 7. Juni 1816. Hans Enke [Eva Cathrine Ebbesen] og Børnene satte Stenen. Sandsten, 159 x 77 cm, med næsten forvitret Kursiv. Overfladen er hvælvet med falsede Randprofiler; i Hjørnerne runde Huller til nu udfaldne Rosetter. Laa tidligere paa Kirkegaarden Nord for Koret, nu rejst opad Korets Østende.

†*Gravsten*, alle omtalt i Præsteindb. 1758. Ifølge Axel Pedersen fjernedes en Del Gravsten fra Kirken o. 1840 og bragtes til Skovlunde, hvor de anvendtes til Trappesten¹⁴. 1) O. 1623. Lauritz Aagesen, Kirkeværge og Sognefoged i Balderup og Herredsfoged i Smørum og Lild Herred, død 1623. Alle-rede 1758 var Stenen, der laa paa Kirkegaarden, itu.

2) O. 1625. »I det mindste syv af Hr. Hans Christophersens Børn«, »nogle . . . i Aaret 1625 . . . døde«. I Skibets Gulv.

3) 1650. Torben Jensen, Sognepræst til Balderup og Maaløv i 43 Aar, død 14. Marts 1643, 77 Aar gammel, og Hustru Salome Melchiors Daatter, død 1635, 76 Aar gammel; gift i 34 Aar (een Datter). »Denne Steen er paalagt af Her Hans Christophersen og Anne Torbens Daatter Anno 1650 d. 12. Augusti. — Væ Den hannem lader optage uden til Slect eller Svogerschab«. Laa i Koret.

4) O. 1653. Jens Hansen Balderup, Studiosus, død 2. Febr. 1653 i sin Alders 26. Aar. Laa i Skibets Gulv.

5) O. 1659. Hans Christophersen, Sognepræst til Ballerup og Molløv, død 6. Aug. 1659 i sin Alders 72., sit Embedes 44. Aar, og Hustru Anna Torbensdatter, død 17. Okt. samme Aar, 59 Aar gammel (elleve Børn, to overlevende). Laa i Koret. Brudstykke af Stenen konstateredes 1926 i Skovlunde¹⁴.

6) O. 1665(?). Arved Pedersen. Præsteindberetningen meddeler blot Navnet; men Stenen har uden Tvivl været lagt over Bysmeden i Ballerup, Arvid Pedersen, der kom af Dage ved et Vaadeskud¹⁵.

†*Begravelser*, †*Kister* og †*Kisteplader*. Under Alteret var der endnu 1758 »et muured Begravelse« med tre Kister.

1) 1681. Anders Gregersen Sidelman [Sognepræst 1654—81 og Provst over Smørum Hrd. fra 1676]. Initialerne H A G S stod med Jernbogstaver paa Kisten.

2) 1688. Corfitz Nielsen Starup [Sognepræst 1681—88]. »Et Navn i Dobbelt-træck« (o: Spejlmonogram).

3) 1728. Mag. Peder Hansen Hylling, Sognepræst til Balderup og Maaløv, født i Hyllinge Præstegaard i Sjælland 1659, blev disse Menigheders Sognepræst 1688, »og haver i et fornøieligt Ægteskab 39 Aar med sin efterladte høibedrovede Hustrue Madame Kirsten Witløv haft 13 Børn«, død 24. Juli 1728 i sit Embedes 40., sin Alders 69. Aar. Kisteplade.

KILDER OG HENVISNINGER

Regnskaber 1661—72 (RA). — Synsforretning 1861 (NM). — Kaldsbog 1861 ff. (ved Embedet). — Præsteindberetning til Hofman 1758 (LA). — Museumsindberetninger af J. Magnus-Petersen 1885 (Kalkmalerier), Poul Nørlund 1916—17, E. Moltke, C. G. Schultz og Kirsten Weber-Andersen 1943.

J. Magnus-Petersen: Kalkmalerier. 1895. S. 83. — P. C. Tüchsen: Ballerup Kirke, navnlig dens Kalkmalerier. 1912. 16 S. — F. Beckett: Danmarks Kunst II. 1926. S. 333—35. — Axel H. Pedersen: Sanct Jacobs Kirke i Ballerup, i AarbKbh. 1928. S. 363—70. — Samme: Af Ballerup-Maaløv Historie. Ballerup 1945, især S. 9—26.

J. Kornerup: Notebøger VIII. 1895—96. S. 7, 135. — F. Uldall: Danske Landsbykirker I, 165.

¹ H. F. Rørdam: Københavns Kirker og Klostre i Middelalderen, S. 39, sml. B. Kornerup: Vor Frue Kirkes og Menigheds Historie S. 121 f. ² S. R. D. VII, 126, sml. Københavns Lens Jordebog 1611 (RA). ³ Sjællands Stifts Rgsk. 1566 (RA). ⁴ Københavns Lens Regnskab 1620—22 (RA). ⁵ Kronens Skøder II, 448, sml. Indlæg til Mageskifte-Skøde af samme Dato (RA). ⁶ Skøde til Kongen 16/6 1738 paa Gods uden for København (RA). ⁷ Axel Pedersen S. 29. ⁸ 1667—68 købtes flere Tusind Mursten, der anvendtes til Reparation af Ringmur, Port, Laager og Taarn; Muren afdækkedes ved denne Lejlighed med Mursten. ⁹ Nørlund og Lind: Danmarks romanske Kalkmalerier. 1944. S. 44, 88. ¹⁰ Indskriftens Slutning er nu forkert opmålet.

¹¹ Slotsskriver 1613—20, sml. Kjøbenhavns Diplomatarium I, 604 (1620), VI, 54, 167.

¹² Axel Pedersen S. 53ff. ¹³ Afbildet hos Axel Pedersen S. 78. ¹⁴ Axel Pedersen S. 15. ¹⁵ Meddelt af Axel Pedersen.



Fig. 19. Ballerup 1780.